

Az élet már csak ilyen

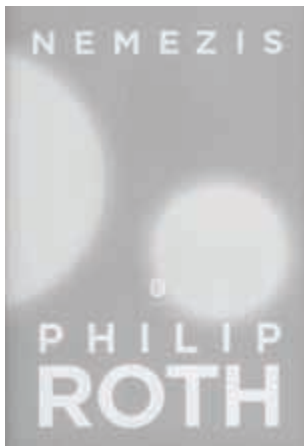
PHILIP ROTH: NEMEZIS

„Tudta azért, hogy ez a krónika nem lehet a végleges győzelem krónikája. Nem tanúskodhat másról, csak arról, amit meg kellett tenni, és amit a terror és lan-
kadatlan fegyvere ellen majd meg kell tenniök, egyéni
meghasonlósaik ellenére, mindazoknak, akik, ha nem
lehetnek szentek, és nem hajlandók elismerni a csa-
pást, igyekeznek azért orvosok lenni.”

(Camus: *A pestis*)

„Nem akarlak kiábrándítani, de nincs hazugság. És
nincs rendszer. Az univerzum közömbös.”

(Chris Provenzano: *Mad men*)

Európa Könyvkiadó
Budapest, 2011
220 oldal, 2800 Ft

Newark Weequahic negyedében gyermekbénulás járvány dül 1944 nyarán. A tengerészgyalogosok a normandiai fronton, az otthon maradtak a városi sporttelepen igyekeznek helyt állni. Philip Roth *Nemezise* az író régi, jól ismert színhelyére, Newark világába tér vissza, hogy újra az általános emberi létezés kérdéseit vizsgálja.

Newark azért tud érdekes maradni a teljes rothi életműben, mert Newark maga a világ. Modellszerű tér, ahol az élet történik. A regény tétje nem az emlékezés vagy a weequahici kisvilág bemutatása, hanem az, hogy hogyan lehet élni egy érthetetlen világban. És ez a tét elég érdekes az olvasónak, ugyanis ez maga az emberi kaland.

Arnie Mesnikoff visszaemlékezéseiben olvassuk 1944 forró nyarának történetét. A nap perzsel, a hőség elviselhetetlen. Arnie testnevelő tanára, Bucky Cantor tanár úr nagyapja galíciai bevándorlóként érkezett Amerikába az 1880-as években. Nagyapja keménységre és elszántságra nevelte gyermekeit, „arra, hogy legyen bátorságuk és testi erejük, ne hagyják magukat, és csak mert az eszüket is tudják használni, még ne süthessék rájuk a bélyeget, hogy nyamvadt, puhány zsidók”. Kedvenc mondása szerint „az élet már csak ilyen, mindig történik valami furcsa”. A nagyapa erkölce kemény (férfi)morál, amely az üldözöttségben is túlélésre berendezkedő ember tartását igyekezett átadni Buckynak. Roth regénye azonban nem annyira a nagyapai tanítás bukásáról vagy elárulásáról, inkább annak eleve illuzórikus voltáról beszél. Idegen és kiismerhetetlen a Bucky Cantor tanár urat körülvevő világ, amelyben nincsenek többé stabil pontok, így egy áruulás sem válik tragikussá. Nincs mi mellett kitartani, mert

nincs mihez viszonyítani, de Roth azt a közkeletű tévedést sem állítja, hogy valaha is létezett olyan viszonyítási pont, amelyhez érdemes volna visszatérni. Ez lenne különben a nosztalgia, amelynél semmi sem idegenebb tőle.

Roth életművének egyik legnagyobb regénye született a *Nemezissel*, amelyben újra felteszi azokat a kérdéseket, amelyekről a (poszt)modernitás irodalmában csak kevesek tudnak ironia nélkül beszélni, de ő kétségkívül e kevesek közé tartozik. Miért történik, ami történik, és miért úgy, ahogy? Miért van Rossz is a világban? Miért hal meg egyik gyerek a paralizisban, és miért gyógyul meg a másik? A kérdések eredőjét – ha Isten jó, akkor hogyan lehetséges világában a Gonosz – a kegyességi és rabbinikus irodalomban találjuk. Boëthius és Szent Ágoston éppúgy értekeznek róla, mint a Tóra-magyarázók nemzedékei. Roth regényvilágában adja a kérdésfelvetés feszültségét, hogy elődeivel szemben ő egy Istentől elhagyottnak ismert világ lakójaként néz szembe vele. Főhőse, Bucky Cantor, a Chancellor középiskola testnevelő tanára és a weequahici sporttelep vezetője Istennel és a Világgal birkózik. Istennel és a Világgal – így, csupa nagybetűvel. Egy olyan Istennel, aki nagyon távoli már ettől a világtól, és egy olyan világgal, amely végtelen és idegen.

Lehetne értekezni az amerikai álom kritikájáról a regény kapcsán, de ahhoz nem kell Philip Rothnak lenni, hogy valaki észrevegye a(z amerikai) társadalom nyújtotta életlehetőségek visszasságait vagy kisszerűségét. Roth éppen azért zseniális, mert ennél tovább tud menni, nem áll meg a közhelyes társadalomkritikánál, hanem mélyebbre ás, és nem szégyell a régi morálfilozófusokat idéző kérdéseket feszegetni. Szikáran koppanó kemény mondatai elkerülik a fenyegető giccset. Egyszer sem zökken ki ritmusából, soha nem üt mellé, hangja nem válik hamissá Nemes Anna nagyszerű fordításában.

A szöveget a térbeli elkülönülés két részre szervezi. Bucky Cantor a gyermekbénulás járvány közepén választás elé kerül. Lehetősége adódik, hogy elmeneküljön a kór elől, és csatlakozzon barátnőjéhez egy Indian Hill-i gyermektáborban. Newarkban minden forró és perzselő, Indian Hillben enyhe szellő fúj a közeli erdőből. A fák között meghúzódó gyerektábor tökéletes modellje annak, ahogy az ember az őt körülvevő kaotikus világban kísérletet tesz a rend megteremtésére. A táborban lakó fiúk összegyűlnek este, hogy régi indián szokásokat követve eljátsszák Misi-Mokwa, a hegyi grizzly medve legyőzését. Ez a játék természetesen Rothnál ironikus. Ezek a városi iskolásfiúk nem élnek már a rítust hétköznapijaikban. A tábor végén visszamennek kényelmes, modern, civilizált életükbe. De Roth iróniájánál sokkal érdekesebb melankóliája. A rend akarása ugyanis éppúgy benne van játékukban, ahogy a soha újra nem élhető eredetiben benne volt. És nem Philip Roth regényét olvasnánk, ha nem szembesülnénk e rend illuzórikusságával. A táborban is felüti fejét a gyermekparalízis, és éppúgy a vak véletlen szerint szedi áldozatait, sújt le vagy kímél meg gyermekéleteket, mint a városban.

Bucky Cantor rövidlátása miatt nem szolgálhatott a fronton, így a weequahici sporttelepen kellett volna helytállnia a betegség megjelenésekor. Még az oltóanyag feltalálása előtt járunk, a rejtélyes kór kiismerhetetlenül szedi áldozatait, nem lehet tudni, mi okozza, nem lehet tudni, miért halnak meg egyesek, miért gyógyulnak meg mások. Középkori helyzet ez pestisjárvány idején. A válasz azonban nem a haláltánc vagy az ima formájában szólal meg, hanem a regény pontos, kimért soraiban.

Roth most sem mond mást olvasójának, mint eddig. A modern világ nem otthonunk többé, az ember örökké egy kiismerhetetlen univerzum idegen lakója marad, amelyből az

alteritás vágyott világaiba, az otthonos rítusokba sem vezet visszaút. Életében reménytelen, halálában vigasztalan ez a létezés, amely végül mindig egy fadobozban ér véget. De azért mégis lakható ez a roth-i világ. Amíg van egy szép mozdulat, egy könnyű kézzel kivitelezett gerelyhajítás, vagy egy jó regény, amelyik illúziók nélkül beszél az emberi létezésről, addig biztosan.

A regény utolsó pár oldala igazi mestermű. Újabb érv mellett, hogy Philip Roth miért is a XX. századi (amerikai) irodalom egyik legfontosabb szerzője. És ennél az érvnél sokkal több, hiszen nem az a tétje, hogy ki a nagy író. Az a tétje, hogy fel tud-e valamit mutatni az emberi létezés egy véletlennek kiszolgáltatott, idegen világban. Ez az utolsó pár oldal semmi más, mint tökéletesen kivitelezett gerelyhajítások *emlékének* leírása. A gerelyhajító, Bucky Cantor tanár úr ekkor már a paralízis által megtört, reménytelen ember. Az elbeszélő, Arnie Mesnikoff emlékezetében mégis ő a tökéletes sportember, a nagy küzdő, aki egyre messzebb és messzebb hajítja a gerelyt. A rend és emléke egyaránt ironikus, hiszen egy olyan múltban létezik, amely nem teljesedhetett ki, amely talán nem is létezett ebben a formában máshol, csak az elbeszélő képzeletében. És ez az emlék mégis képes a rend óhajtásává magasztosulni.

Galántai László

